

Այսօր Հայաստան կիսով հեթանոս է. իմչ որ եկեղեցին 1700 տարիներու ընթացքին կրթած, դաստիարակած էր, ամաստուած համայնավարութիւնը 70 տարուամբ մէջ քանդեց փնացուց:

Ծիտակ է թէ Հայաստան մերկայիս գրեթէ չորս միլիոն բնակչութիւն ունի, կը համարի՞ք սակայն որ չորս միլիոնն ալ "Հայադաւան" ըլլայ. մարդ ծնունդով չէ որ եկեղեցիի մը անդամ կը դառնայ, այլ մկրտութեամբ, չկնքուած չափահասը անկրօն է ամէն տեղ:

Մայր երկրի մէջ այսօր կը վիստամ աղանդներ, օրինակ՝ Մորմոններ-եռկամներ-Հարի Բրիշմաններ - Transcendental meditationիսթներ - Հիմտուիսթներ - Պուտտայականներ եւայլն, որոնք աշման կաշուն ճամբներուն միման խուժեր են դժբախտ հայ ժողովուրդին վրան. Հայաստան այցելուէ մը մոր լսեցի, թէ Երեւանի օդակայանի մէջ արդէն այս աղանդաւորները, ուղեւորներուն իրենց արտառոցութիւնները կը քարոզեն, եւ մեր սրբազանը մեզ կաթողիկէներս կ'ընէ ամոնց հասարակորդ. . . Իր կուրծքին կը վայելէ խոշոր մէկ շքամշան:

(Յապաւումներով)

Հ. Բարսեղ Ֆերիաթեան

ԶԵՂԱԻ, ՎԱՐԴԱՊԵՏ, ԶԵՂԱԻ . . .

"Վերելք"ի էջերէն (1991 թիւ 34) գրութիւն մը՝ "Զեղաւ, Սրբազան, Զեղաւ . . ." վերտառութեամբ "գիրքս" օրինակով, ցոյց տրուեցաւ իմծի, անցեալներէ: Հեղինակը՝ Հ. Բարսեղ Ֆերիաթեան, ապահովաբար հայ կաթողիկ վարդապետ մը: Ծարժառի՞թը: Մոմթրէալի "Ապագայ" շաբաթաթերթի 1991 Փետրուար 18 թիւին մէջ գրութիւն մը - "Հաղորդագրութիւն Առաջնորդարանի" պիտակին մերքեւ, գրուած, Գամատայի Առաջնորդ Տ. Յովնան Սրբազանին կողմէ: Վարդապետին ակնարկած Սրբազանը:

Խմբորդ առարկայ գրութեան մասին տեղեկութիւն չունիմ. հետեւաբար չեմ տեսած ու կարդացած: Միայն աչքի առջեւ ունիմ երկու մախադասութիւններէ բաղկացած փոքրիկ հատուած մը այդ գրութենէն, որուն մէջ տեղադրուած մտածումները Վարդապետին տուած են ջղայմոտ փութկոտութիւնը, միջակ երկարութիւն ունեցող տասը սլանակներով հրամ-ցմելու հայ հասարակութեան իր մկատողութիւնները անհաթ ոճով: Ի դիւրութիւն ըմթեր-ցողներու, ստորեւ կը գետեղենք այս փոքրիկ հատուածը, ընդօրինակելով Վարդապետին յօդուածէն:

"Տակաւիմ միւս կողմէ պայքար կը մղուի Հայաստան թափանցած աղանդաւորական շար-ժումներու դէմ, որոնք ցաւ ի սիրտ օգտուելով երկրաշարժի հետեւանքով ստեղծուած բարի տրամադրութիւններէն, միթական իրենց օժանդակութիւնը պայմանաւորած են աղանդներու ստեղծումով: Այստեղ մեր մտահոգութիւնը եւ ցաւը կ'ուզենք յայտնել մաւ-այն բանին համար որ այս կացութեանց մէջ ամտեղի առաքելութեամբ արշաւի ելած են մաւ կաթողիկէներն ու բողոքականները, որոնք մեր եկեղեցւոյ զաւակները դաւամափոխ ընելու կ'աշխատին:"

Ահա հատուածը որուն մէջ երկու առանձին մտածումներ կը բաժնուին իրարմէ վեր-ջակետով: Առաջին մախադասութիւնը կ'ակնարկէ աղանդաւորական շարժումներուն՝ որոնք օգտուելով երկրաշարժի հետեւանքով յառաջացած մպաստաւոր ու բարի տրամադրութենէն, միթական իրենց օժանդակութիւնը կը պայմանաւորեն աղանդներու ստեղծումով մեր Հայ-րենիքին մէջ: Իսկ վերջակետին հետեւող երկրորդ մախադասութիւնը ձեռք կ'առնէ բոլո-րովիմ տարբեր մտածում մը, որով կ'ակնարկուի կաթողիկ ու բողոքական յարամուամո-թիւններուն, որոնք ամտեղի առաքելութեամբ մը արշաւի ելած են դաւամափոխութեան աշխատանքներու: Ուրեմն առաջինը՝ կ'ակնարկէ աղանդաւորական շարժումներու, իսկ երկ-րորդը՝ դաւամափոխական աշխատանքներուն, կաթողիկէներու եւ բողոքականներու կողմէ:

Լքեամիտ ըմթերցողը առանց տատամսելու պիտի վկայէ իրերայաջորդ երկու մախադ-սութիւններու իրարու առընչակից չըլլալուն: Առաջինը յստակ է: Իսկ երկրորդ մախադ-սութեան մէջ հեռաւոր ակնարկութիւնն իսկ չկայ կաթողիկ եկեղեցին աղանդ համարելու

եւ ամոր հետեւորդներն ալ՝ աղանդաւորներ: Քաւ լիցի: Բայց, Վարդապետը, երկու մախաղասութիւնները իրարու խառնելով մէջտեղէն կը վերցնէ վերջակէտը եւ կը սկսի բուռն կերպով պնդել ու մեղադրել թէ այս հատուածով կաթոլիկ եկեղեցին ալ կը մկա- տուի աղամոյ եւ ամոր հետեւորդներն ալ՝ աղանդաւորներ: Եւ Վարդապետին կոխը կը սկսի ասկէ:

Աշխարհի գիտէ որ կաթոլիկ եկեղեցին աղանդ չէ, ոչ ալ ամոր միլիմաւոր հետեւորդ- մները՝ աղանդաւորներ: Այս ճշմարտութիւնը չըմդումնող չկայ, Սրբազանն ալ մերառեալ: Երկու հազարամեայ քրիստոնէական պատմութիւնը, արեւմտեան ու արեւելեան հատուածնե- րով, ամենէն վկայութիւնը կ'ընէ այս հաստատումին: Արդարեւ, բուն աղանդաւորութիւնը կը կայանայ հակառակը պնդելու մէջ:

Արդ, Վարդապետ, ինչո՞ւ քու մտքիդ ու հոգիիդ մէջ այս եզրակացութիւնը, չըսե- լու համար չարափոխութիւնը, կարդալէ վերջ վերջակէտով իրարու յաջորդող մախաղասու- րիւնները պարունակող հատուածը "Ապագայ" շաբաթաթերթի 1991 Փետրուար 18 թուի՞նք "Հաղորդագրութիւն Առաջնորդարանի" իմ մէջ: Չտեսա՞ր մէկին ու միւսին միջեւ գոյու- թիւն չունեցող առընչութիւնը:— Ու կը մտածեմ: Կամ տարիքի յառաջացում, որ յաճախ կը մթազնէ մտքի պայծառութիւնը. կամ թերեւս մախաժառանգած ծրագիր մը՝ "խոռվութիւն ամենեցուն" յառաջացնելու տրամադրութեամբ: Ահա ախտաբանական երեւոյթ մը, զոր կ'արժէ ուսումնասիրել:

Այս հաստատումէն վերջ, բացարձակապէս ամտեղի եմ գրեթէ չորս սիւնակներու մէջ խնդրուած, ամենուս ծամօթ, հասարակ տեղիքները — Ս. Պետրոս՝ գլուխ եկեղեցւոյ, խոռվութիւն ամենեցուն. տիեզերական եկեղեցի՝ շուրջ մէկ միլիաո հետեւորդներով. ուրիշ եկեղեցիներու ծագումը կորսուած պատմութեան մշուշին մէջ. պատմական հիմքէ զուրկ՝ Ս. Գրիգորի ճամբորդութիւնը ի Հռոմվ. Ներսէս Շնորհալիւ մէջբերուած շարա- կանը. Վատիկանի մօտ՝ 93 պետութիւններու դեսպաններու ներկայութիւնը. Ազգիս Վեհա- փառ Հայրապետին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին եւ Նախագահ Լեւոն Տէր Պետրո- սեանի այցելութիւնները ի Հռոմվ. ամհամ "ճօք"երը՝ ուղղուած Սրբազանին, եւ այլն:— Խոստովանելէ վերջ՝ ծամօթ հատուածին մէջ երկու կէտերու գոյութիւնը, ինչո՞ւ այսքան մախանձախնդրութիւն, սրտապատառ հեւք, չորս սիւնակներով սա տօմքիշոտութիւնը, չըսուած ու չակնարկուած յայտարարութիւններու դէմ:

Կ'ամցնիմք երկրորդ մախաղասութեամբ ակնարկուած՝ դաւամափոխութեան: Վարդապետ, դաւամափոխութիւնները հոգեմաշ, հիւանդագիւն, տօգոյն ճիգեր են՝ որոնք խոռված են մեր երկար պատմութեան որոշ դարաշրջանները: Այստեղ զամց կ'ընեմ ամոմց մամուլածապատ գոհիներուն ըմդմէջէն համդիսադրումը՝ դէպքերու, ամուսններու, թուականներու, որով- հետեւ դաւամափոխութեան արարքները մեր մէջ եւ մաւեւ ամեն տեղ, վիճարկելի (controversial) են. եւ այստեղ հետամուտ չենք քակելու երկարածիգ թելերը այդ համգոյցին: Այսպէս կամ այնպէս, մոյմ դէպքերը կը շարունակեն կրկնել իրենց ըմթաց- քը: Ուզենք կամ չուզենք:

Այստեղ, զիս առաւելաբար հետաքրքրող եւ հետապնդել ուզածս պարագան այն է որ դաւամափոխութեան արշաւանքի մը մեղադրանքը աստուածառաք առիթ մը համդիսացաւ Վարդա- պետին, ծարպիկ դարձուածքով (որուն համար կը շնորհաւորեմ զինք) մմացեալ վեց սիւ- մակներէն յեղյեղելու՝ ամհարթ լեզուով, ամտեղի եւ տեղ տեղ վիրաւորական ակնարկու- թիւններ ու վերագրումներ: Միամիտ ըմթերցողը դիւրաւ կ'իյնայ ծուղակին:

Երկրաշարժի առիթով կաթոլիկ աշխարհի կարեւոր կեդրոններէն՝ մեծագումար մուի- րատուութիւններու թուում մասանցին առընթեր, դաւամափոխութիւն բառի կոնակին հեծած Վարդապետին՝ լորձնաշուրթն ու կրքոտ մկարագրութիւններէն ճշմարեցիմք կասկածանքով վարագրուած մեղադրանքը՝ երախտամոռութեան, Հայաստանէն ու Մայր Աթոռ Ս. Էջմիած- նէն: Եթէ շիտակ է սա ախտաճանաչութիւնը, ուրեմն՝ ամպատկառ վերագրում մըն է:

Վարդապետ, եթէ այդ սիւնակներդ թարգմանուելին մուիրատուներու լեզուներուն, ամտարակոյս բնական անդրադարձով, ամոմք եւս զմեզ պիտի մկատին ամզմահատողներ, եւ ամաքժամ՝ եղած ծաւալուն օժանդակութեան: Ինչ որ համապատասխան չէ ճշմարտութեան: Եւ դուն լաւ կը հասկնաս ատիկա: Հայ ժողովուրդը իր մաքառող պատմութեան ճամապարհին կորսնցուցած է շատ բան, բայց միշտ պահած է ամուր՝ մասունքի պէս, որոշ առաքինու- թիւններու կողքին մաւեւ երախտաճանաչ ըլլալու շնորհը: Հայաստանէն, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնէն, արտասահմանի հեռաւոր ամկիւններէն սրտաբուխ երախտագիտութեան գրերն ու բերանացի արտայայտութիւնները հաստատակամ ապացոյցներ են հայ ժողովուրդի երախտա- գիտութեան, շնորհակալութեան, ճանաչումին: Վարդապետ, ո՞ւր են աչքերդ, որոնք տկարացած կ'երեւին, եւ խիղճդ՝ մուռկոտ, կարդալու եւ զգալու համատարած երախտա- գիտական արարքները:

Կը քարոզէս "հոգիի փրկութեամ" մասին, եւ կը թելադրես հոգիներում մէջ մերշնջել "կրօնական համոզումներ", եւ արգելք չհամդիսամալ "խղճի ու կրօնքի ազատութեամ": Երեքմ ալ յատկամշակամ են: Բայց Վարդապետ, աչք-կապուկ կը խաղաս քու սնամ-կացած քարոզներդ մեզի հրամցնելով: Թող ողջամիտ ըմթերցողը, յօդուածդ կարդալէ վերջ, տայ իր դատաստանը թէ, եթէ կայ մէկը որ պէտք չէ խօսի հոգիի փրկութեամ, կրօնական համոզումներու եւ խղճի ու կրօնքի ազատութեամ մասին այմ ալ դում ես, որովհետեւ ամհարթ բառամթերքով լիառատ բերանդ ու հոգիդ ամյարմար կը կացուցանեն (disqualify) զքեզ ամդրադառնալու ամոնց:

Վարդապետ, ամհայ մտայնութեամ մը մուծեալը եղած ըլլալու տպաւորութիւնը կը թողուս երբ կը յայտարարես. ". . . չՀիմքեր եկեղեցիմ սրահիմ հետ. Աստուծոյ տամ մէջ միայմ աստուածայիմ միւթերու մասիմ խօսէ. սրահներու մէջ ալ կրնաս առտու իրի-կում ազգ, ազգապահպանութիւն հոլովել. բայց ոչ եկեղեցիի բեմէմ. . .": Յայտնի է որ տարիքդ կը խօսի: Ի՞նչ համարձակութիւն որ հասակդ դէմ կը դնես դարաւոր հայ պատմութեամ: Լոյս ցերեկով կ'ուրամաս Ազգիմ ու եկեղեցիիմ միախմբումը (combination) որ ձեռակերտմ է մեր պատմութեամ ամցնող 17 դարերու կմիքով: Եկեղեցիմ ազգիմ տումմ է եւ ազգը կը բմակի իր եկեղեցիիմ մէջ: Հայ եկեղեցիմ մատակարարմ է իր բոլոր գաւակներու հոգիներու փրկութեամ եւ խմամատարը՝ ազգիմ ու ամոր պահպանմամ, միամգամայմ: Հայ եկեղեցւոյ Ս. Բեմէմ հոգիներու փրկութեամ կողքիմ պիտի միշտ հմչենմ ման ազգի ու ազգապահպանմամ պատգամները: Սա՝ մեր հաւատքմ է ու մեր պատմութիւնը: Դում շատ լաւ գիտես ասիկա: Ուշ է այլեւս քեզի համար, որովհետեւ օտարաբոյր գաղափարներ կարծրացուցած են էութիւնդ, եւ դում կաշկանդուած՝ ամոնց ծամրութեամ մեր-քեւ:

Լսած ըլլալու ես.՝ Մզկիթը որքամ մեն ըլլայ, մոլլամ միայմ իր գիտցածը կը քարոզէ: "Ձառակս այս ցուցանէ" որ որքամ ալ փոխուիմ պարագաները եւ ժամանակներում մկարագիրը, դում պիտի շարունակես միայմ քու գիտցածդ թութակել: Եւ այդպէս ալ պիտի վերջամաս: Որքա՞մ կը պատշաճի քեզի այս դասական առածը:

Կ'ապրիմք 21-րդ դարու սեմիմ, երբ երկունամ "արժէքներէմ" շատերը կորսնցուցած են իրենց ուժականութիւնմ ու առաջմահերթութեամ իրաւունքը: Այսօր կը գտնուիմք Հայրենիքմ ու մեր ժողովուրդը դիմակալող Արարատներու չափ բարձր ու ծամր դժուարութիւններու դէմ: Բոլորս, դում ալ մերառեալ, իրբեւ հայեր պարտականութիւնը պէտք է ստանձնենք մէկ մէկ պատառ այդ դժուարութիւններէմ տամիլ մեր ուսերում վրայ: Ա՛յս է հրամայականը: Մմացեալները խեշերամք են թափուելու ամցեալիմ մէջ:

Իմչո՞ւ մուլեզմած է սիրտդ, որ հագիւ կը բաբախէ: Լաւ չէ՞ր ըլլար որ խմայէիր այս աւազամարիկը քեզի ու բոլորիս: Տարիներուդ համարմքը պէտք է թելադրեր քեզի որ, կիրթ, հայրախմամ ու եկեղեցականավայել կերպը մախըմտելով ամձմական մամակով մը Սրբազանիմ յայտնէիր վրդովմունքդ, շատ աւելի մամփոփ ձեւով եւ վերագտնէիր հոգիիդ խաղաղութիւնը, որում այմքամ պէտքը ունիս: Բայց ըմտրեցիր միւս կերպը: Յօդուած մը գրեցիր, ամյարիր, երկարապատում կրկնութիւններով, ժամանակավրէպ "ճշդումներով": Ժողատ բերանդ բացած ամոպայ բառերով թափեցիր ըսելիքներդ: Դատարկուած պատշաճութեմէ, սկսար քալել տատասկոտ արահետներէ: Ամվայել՝ տարիքիդ, կարգիդ, պատկանած համայնքիդ:

Սրբազանը պաշտպանելու յանձնառութիւնը չեմ ըստանձնած: Զեմ տեսած զիմքը, ոչ ալ հետը խօսած: Եթէ ուզէ ամդրադառնալ յօդուածիդ, թող ի՞մքը ըմէ: Ատիկա իր գործմ է:

Վարդապետ, չեմ լսած քու մասիդ, միմչեւ այս յօդուածիդ երեւումը: Հիմա կը մամձմար քեզ. գործածած ճճ ու բառերդ լուսամկարեցիմ քու դէմքդ ու հոգիդ աչքիս առջեւ: Որո՞ւ դէմ կը մօնես սուրդ. ազգակիցներո՞ւդ. ի՞նչ է փոքիդ ցաւը, որ միայմ կը տառապեցնէ քեզ:

Յօդուածդ իր երեցած կառուցուածքով, կը վարկաբեկէ դաւանակից եղբայրներդ ու քոյրերդ, որոնք գոհութիւն Աստուծոյ, մուխրուած են հայրենամուրդ ու մեղուաջամ աշխատանքներու: Կ'ապրիմ "խաղաղութիւն մամենցում"ի հովանիիմ մերքեւ եւ խոյս կու տամ "խոլովութիւն մամենցում"էմ:

Յօդուածիդ երկարութիւնը՝ որպէս զի բարեկամներդ քեզի գործի վրայ տեսնեն: Ամտեղի մամրամասնութիւնմէ՞րդ՝ կը միտիմ բարեմիտ հասարակութիւնը գրգռել: Ժիգը կ'ըմես գլուխդ ջուրէմ վեր պահել, բայց յօդուածիդ ծամրութիւնը վար կը քաշէ զքեզ, ջուրիմ խորը: Որո՞ւ կը մկրտիս տպաւորել, կամ տրուած հրահանգի մը գոհացում տալ: Ցաւ մը կը կոտտայ հոգիիդ մէջ, եպիսկոպոսական խոյր եւ եմփփորմ չումի՛ս. կը մախամձի՞ս մախիլ Եպիսկոպոսիմ: Բու ժամանակդ ամցած է:

Աստուծոյ սիրոյմ, Վարդապետ, ի՞նչ պէտք ունիս մատի փաթոցը ըմելու կաթուղիէ բառիմ "լ" եւ "դ" տառերը: Զամծրացամք մոյմ պատմութիւնը մտիկ ըմելէ: Ըսէ թէ այս երկու ձեւերէմ ո՞ր մէկը մախատակամ կը թուի քեզի կամ քեզի պէս զգացողներում: Ասկա իմծի կը յիշեցմէ ամերիկացի սեւամորթներում "միկրօ" բառիմ դէմ ունեցած դժգոհամբը:

Վարդապետ, կրմայիր աւելի քաղցրալեզու ըլլալ, որպէս զի այս տողերմ ալ ըլլա- յիմ քաղցրալեզու:

"Վերելք"ը ձեռքդ առած ես (կամ տուած եմ քեզի), եւ փոխամակ գայմ աւելի վեր բարձրացմելու, մեղսակից ես դարձուցած քու լեզուիդ ու կիրքերուդ: Կ'իջեցմես գայմ քու մակարդակիդ, ուր կը գտնուիս այս պահում:

Վերջացմելէ առաջ: Կրքոտ յօդուածիդ եզրափակիչ տողերում մէջ՝ սպառնալիք մը կայ: Վարդապետ, լայմ եմ մեր ուսերը տամելու այդ սպառնալիքը միմզեւ "յոռի շրջամ" (vicious circle):

Ձեղաւ, վարդապետ, չեղաւ. . . :

ԳՐ. ՈՍԿԱՆԵԱՆ

Սեպտեմբեր 1991, Նիւ Եորք Ն. Ե.